

перформативного зачину полягає в тому, щоб експлікувати те, що відбувається у говорінні, і таким чином виключати будь-яку можливу неоднозначність, яка стосується ілюктивної сили [2].

Підсумовуючи сказане, необхідно наголосити на тому, що поняття перформативності є складним та багатограним явищем, яке розглядають та аналізують як в широкому, так і у вузькому значеннях. Далеко не всі науковці дотримуються думки, що широке розуміння перформативності, яке розкриває «перформативна гіпотеза», має право на існування. Натомість, перформативність у вузькому значенні активно досліджують і, незважаючи на існування певних розбіжностей у поглядах вчених на дане поняття, більшість з них вважають, що перформативність виявляє себе у перформативних висловленнях і знаходить безпосереднє відображення у перформативних дієсловах.

Отримані результати дозволяють в подальшому краще зрозуміти природу та особливості функціонування перформативних висловлень та перформативних дієслів у сучасній німецькій мові.

Література

1. Арупонова Н. Д. Предложение и его смысл (логико-семантические проблемы). – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 384 с.
2. Богданов В. В. Иллокутивная функция высказывания и перформативный глагол // Содержательные аспекты предложения и текста: Сб. науч. тр. – Калинин, 1983. – С. 27-38.
3. Богданов В. В. Речевое общение. Прагматические и семантические аспекты. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 88 с.
4. Кобозева И. М. Перформативность глагола и его лексическое значение // Linguistische Arbeitsberichte. – Leipzig, 1986. – В. 54/55. – С. 176-189.
5. Кодзасов С. В. Виды перформативности и их показатели // Логический анализ языка: Модели действия. – М.: Наука, 1992. – С. 130-134.
6. Красина Е. А. Русские перформативы. – М.: Изд-во РУДН, 1999. – 126 с.
7. Красина Е. А. Семантика и прагматика русских перформативных высказываний: Автореф. дис... д-ра филол. наук: 10.02.01. – М., 1999. – 32 с.
8. Креквич Й. Семантика и прагматика перформативных глаголов // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – С. 42-51.
9. Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М.: Прогресс, 1986. – С. 23-129.
10. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью. – М.: Наука, 1985. – 271 с.
11. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04. – К., 1989. – 47 с.
12. Романов А. А. Прагматические особенности перформативных высказываний // Прагматика и семантика синтаксических единиц. – Калинин, 1984. – С. 86-92.
13. Brandt M., Falkenberg G., Fries N., Liedtke F., Meibauer J., Öhlschlager G., Rehbock H., Rosengren I. Die performativen Äußerungen – eine empirische Studie // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – В. 43. – Н. 3. – Berlin, 1990. – S. 355-369.

Лисенко М. В.

ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ДЖ. РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА)

Згідно з «Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти» головною метою освітньої галузі «Мова і література» є формування комунікативної і літературної компетенції, що базується на знаннях, уміннях пізнавального і творчого типу, соціальних навичках, світоглядних переконаннях. Завданнями освітньої галузі «Мова і література» в основній школі є: формування читачької та мовленнєвої культури, творчих здібностей, культури полеміки, критичного мислення, самостійного аналізу та оцінювання прочитаного. Слід зазначити, що літературний компонент освітньої галузі «Мова та література» складається з трьох змістовних ліній: аксіологічної, літературознавчої, культурологічної.

Аксіологічна лінія забезпечує опрацювання художнього твору у єдності його етичних та естетичних вимірів, робота над текстом має бути спрямована на формування ціннісних орієнтацій і на розвиток творчих здібностей особистості. Велика увага приділяється художнім текстам різних жанрів та тематики; творах, які репрезентують різні культурно-історичні епохи, літературні традиції народів України та зарубіжних країн. Розглядаються популярні твори для дітей та юнацтва (літературні казки, детективні, пригодницькі та гумористичні твори, наукова фантастика). Значна роль приділяється виразному читанню художнього тексту, його обговоренню з елементами аналізу, а також розумінню етичних проблем твору та окремих художніх особливостей. До аксіологічної лінії належить усне та письмове висловлювання власної оцінки щодо прочитаного та особистісно-творче переосмислення.

Літературознавча лінія спрямована на засвоєння основних теоретико- та історико-літературних знань, твір розглядається у контексті літературного процесу.

Культурологічна лінія спрямована на усвідомлення літератури як складової частини духовної культури українських та інших народів. Література сприймається як складова частина культури народу, розглядається місце художньої літератури у світовій культурі та вплив на формування національної свідомості. Увага приділяється зв'язку літератури з іншими видами мистецтв. В художній літературі відображається історія країни, народних традицій, звичаїв, обрядів. Літературний твір розглядається як явище національної культури та певної культурної доби. Література є скарбницею духовності, у художніх творах різних жанрів відображені національні, конкретно-історичні та загальнолюдські цінності.

Таким чином три названі змістовні лінії формують літературну компетенцію учнів. Отже, важливу роль у формуванні літературної компетенції відіграє саме художній твір, оскільки саме він здатен заволодіти свідомістю читачів; письменник створює літературний феномен, який стає надзвичайно популярним і охоплює всі сторони життя сучасної людини. Одним з таких феноменів можна вважати твори англійської письменниці Дж. Роулінг про хлопчика-чарівника Гаррі Поттера. Ставлення до серії романів досить різне, але важко заперечити той факт, що цей твір заволодів свідомістю всього світу, його читають як діти, так і дорослі, дитяча аудиторія захоплюється вчинками головних героїв і наслідує їх. Вивчення творів про Гаррі Поттера сприяє формуванню гуманістичного світогляду, розвитку духовного світу, утвердженню загальнолюдських морально-етичних орієнтирів. Поттеріана – це твір, написаний спеціально для дітей і про дітей, твір з казковим, фантастичним сюжетом, це сучасний, близький до свідомості сучасної дитини текст.

Для того, щоб визначити місце романів про Гаррі Поттера в формуванні літературної компетенції учнів основної школи, необхідно розглянути ставлення літературознавців (Аммосов Ю. [1], Волкова О. [4], Козорог О. [7], Струкова Т. [10]) і методистів (Бондарчук О. [2], Бояршинова С. [3], Губенко Г. [5], Ісаєва О. [6], Мельник А. [8], Пруцакова О. [9], Титова Е. [11], Храброва В. [12]) до цього твору.

Так, Ю. Аммосов визначає серію романів як героїчний епос: «Історія Гаррі Поттера побудована за епічною схемою «принц у вигнанні»: принц народжується в благородній сім'ї, в ранньому дитинстві втрачає батька, втрачає все, що мав, повіряється у вигнанні і забуває про своє походження, посланець з рідної країни відкриває йому істину про те, хто він такий» [1, с. 162]. Ю. Аммосов підкреслює, що саме так збудовано всі королівські саги стародавніх вікінгів, та сама схема була застосована і в книгах про Поттера, саме в епічності секрет шаленої популярності книг серед читачів. Культивується думка, що «романи Роулінг як ідейно, так і стилістично є прикладом літератури нового часу, де замість втечі від реальності з'являється бажання зустрітися з нею обличчям» [1, с. 163]. Розглядаючи серію романів про хлопчика-чарівника на уроках зарубіжної літератури, учні мають можливість засвоїти поняття героїчного епосу на прикладі цього твору.

О. Волкова вважає, що успіх книг про хлопчика-чарівника полягає не в гучній рекламній кампанії, не в «розкручуванні» [4, с. 14], а в тому, що книги є дійсно якісною дитячою літературою. О. Волкова стверджує, що книги про Хогвартс написано в руслі традицій англійської дитячої літератури: історії про закриті приватні школи популярні в Англії з ХІХ століття, а «англійці стверджують, що мова книг Роулінг – стилізація мови дитячих книг 50-х років ХХ століття» [4, с. 15]. Головна відмінність дитячої літератури від дорослої, за словами О. Волкової, полягає в наявності яскраво вираженого виховного аспекту, а романи про Поттера є продовженням традицій роману виховання. Точка зору О. Волкової доводить необхідність вивчення серії романів про Гаррі Поттера українськими школярами: цей твір є прикладом англійської дитячої літератури і продовжує традиції роману виховання.

Художня і жанрова своєрідність романів розглядається Козорогом О. [7, с. 13]. Автор вказує на те, що «поєднання фантастичного і реального планів оповідання в творі дозволяє не тільки істотно розширити жанрову палітру роману, але і стати одним із основних способів розкриття внутрішнього світу персонажів. У багатьох епізодах книги фантастика служить фоном, лакмусовим папером, що дозволяє глибоко і реалістично зобразити характер героїв» [7, с. 15]. Своєрідність твору полягає саме у вдалій спробі поєднати фантастичний і реальний світи.

Романи Дж. Роулінг розглядаються Т. Струковою [10, с. 34] як «літературний твір, переповнений алюзіями, ремінісценціями, відсиланнями до попередніх текстів», проводиться паралель між Гаррі та його друзями і мушкетерами Дюма. Сама Дж. Роулінг сприймається як знавець міфології, історії, літературного і позалітературного контексту, традицій британської дитячої казки і пригодницького роману, наукової фантастики і масової белетристики. Згідно Т. Струкової, роман є розробкою досить традиційної для літератури теми дорослішання. У романі є героїка, він зберігає привабливість для читача, тому що світ пригод яскравіший, значніший за буденну реальність.

О. Бондарчук розглядає романи Дж. Роулінг як «посібник з психологічної допомоги дитині» [2, с. 10], книга вчить дітей протистояти складним життєвим негараздам, не впадати у відчай і не втрачати самоконтролю, завжди намагатися знайти вихід із неприємної ситуації, боротися з фобіями і страхами. У якості прикладу пропонується епізод з книги «Гаррі Поттер і в'язень Азкабана»: сцена, коли професор Люпин навчає боротися з ховчиком (привид, що трансформується у фобію того, хто на нього дивиться), зброєю проти якого є сміх, дітям потрібно постаратися перетворити ховчика на що-небудь смішне. Інший подібний приклад – Гаррі вчиться створювати «патронуса», який уособлює позитивну енергію, є згустком позитивних настанов і емоцій – надії, радості, приємних спогадів. Такі приклади вчать дітей, що надійним захистом від стресу є накопичення позитивних емоцій.

С. Бояршинова пропонує вивчати роман «Гаррі Поттер і філософський камінь» з використанням інтерактивних технологій – демонстрація уривків з відеофільму [3, с. 40]. Під час перегляду фільму учні знаходять епізоди, які не були включені у фільм, та епізоди, яких не було в книзі, порівнюють зміст художнього твору і відеофільму. В ході уроку учні знайомляться з поняттям про літературу фентезі, досліджують особливості художнього світу Дж. Роулінг. У школярів виховується співчуття, повага до дружби, благородства, доброти.

Г. Губенко пропонує систему уроків за романом «Гаррі Поттер і філософський камінь» [5, с. 33], мотивуючи необхідність вивчення роману тим, що: роман є бестселером; ним захоплюються українські школярі; роман суперечливий і викликає різне ставлення до нього читачів, критиків, психологів; роман має сильний вплив на свідомість дитини. При цьому вчителю пропонується направити читачке сприйняття на розкриття морально-етичних проблем в літературі; ввести в теоретико-літературне вживання поняття *бестселер*; розвивати навички аналізу художнього простору і художнього часу, навички творчого переказу; формувати вміння зв'язано і образно висловлювати свої думки, робити висновки; виховувати інтерес до художньої літератури. У ході уроку учні знайомляться з біографією Дж. Роулінг, роблять презентацію поняття *бестселер*, за допомогою вчителя визначають жанр твору, складають досьє головних героїв, здійснюють уявну мандрівку до школи чарівників (застосовується показ окремих епізодів художнього фільму).

На матеріалі роману «Гаррі Поттер і філософський камінь» О. Ісаєвою розроблено урок у формі інтелекту-шоу [6, с. 51]: клас розділяється на творчі групи, і в ході уроку вчитель знайомить учнів з інформацією про автора роману, в ігровій формі відбувається бесіда за змістом роману. А. Мельник [8, с. 56] пропонує сценарій позакласного заходу стосовно цього роману.

О. Пруцакова приділяє увагу виховному впливу книг про Гаррі Поттера [9, с. 11]. Серія романів розглядається як нова сучасна казка, де вічні моральні категорії – добро, зло, дружба, вірність – виступають у часі, максимально наближеному до часу читача. Позитивний виховний аспект романів бачиться у відношенні персонажів до навколишньої природи: герої твору ставляться до природи з повагою, міфологічні істоти в романі виступають як повноправні члени суспільства чарівників, у світі чарівників існують категоричні закони на

знищення тварин. О. Пруцакова вважає, що казка про Гаррі Поттера концентрує в собі позитивний емоційно-виховний потенціал.

Систему уроків за першою книгою про Гаррі Поттера пропонує Е. Титова [11, с. 4]: в ході уроку розглядається проблема феномена популярності роману. Головна мета уроку – перевірити рівень знання твору, прочитаного самостійно; розвивати культуру мови; виховувати прагнення до благородних вчинків в ім'я добра. Е. Титова пропонує урок-діалог з додаткового читання. Урок поділяється на етапи: актуалізація знань, вивчення нового матеріалу (учні висловлюють враження від прочитаної книги, визначають жанр роману, переказують зміст, дають характеристику учням і викладачам школи чарівників), робота з текстом, підсумок, виставлення оцінок і домашнє завдання.

В. Храброва пропонує вивчати тему «Духовний досвід дитинства» в 5 класі на прикладі романів Дж. Роулінг [12, с. 30]. Мета уроку – показати, як письменниця, використовуючи форму казки, яка є близькою школярам цього віку, звертає увагу на проблеми добра і зла, щирої дружби, ставлення до батьків. У ході уроку вчитель звертає увагу на надзвичайну популярність роману. Готуючись до уроку, учні складають особистий «чарівний тлумачний словник» і готують розповідь про героя, який більше всього сподобався.

Особливий інтерес методистів до книг Дж. Роулінг свідчить про те, що твір про Гаррі Поттера виконує виховну та розвиваючу роль, сприяє формуванню толерантності та гуманності учнів, впливає на світогляд та на естетичне виховання школярів. У процесі вивчення романів Дж. Роулінг на уроках зарубіжної літератури можуть бути виконані такі завдання: формування у школярів образного і логічного мислення, творчої уяви, критичних суджень; вироблення умінь аналізу творів і оцінювання літературних явищ; розвиток естетичного почуття. Учні отримують культурознавчу та лінгвокраїнознавчу інформацію під час вивчення творів про Гаррі Поттера. Вивчення твору охоплює усі три змістовні лінії літературного компоненту освітньої галузі «Мова та література», а саме: учні дізнаються про окремі факти біографії Дж. Роулінг, вони отримують початкове уявлення про відображення у художньому творі етичних та естетичних цінностей. В учнів формується вміння виразно, осмислено читати художній текст, виділяти в ньому головну думку; зіставляти зображені у творі етичні та психологічні ситуації з власним життєвим досвідом, відповідно корегувати свої життєві орієнтації, писати творчі роботи.

Учні вивчають теоретико-літературні поняття літератури фентезі, бестселеру, поняття художнього простору і часу і вчать оперувати ними в процесі читання художніх текстів. Під час вивчення романів про Гаррі Поттера в учнів формується вміння визначати в прочитаному творі тему, основні проблеми, головних і другорядних героїв, художні описи; розрізняти сюжет і композицію, основні жанри.

Вивчаючи романи про хлопчика-чарівника, школярі отримують уявлення про історико-літературну добу, національні, конкретно-історичні та загальнолюдські цінності, відображені у творі. Також формується вміння визначати специфіку літературного твору у зіставленні з творами інших видів мистецтва.

Таким чином, можна зробити висновок, що вивчаючи твори англійської письменниці Дж. Роулінг про хлопчика-чарівника Гаррі Поттера на уроках зарубіжної літератури в учнів основної школи відбувається формування літературної компетенції, тим самим виконується одна з головних цілей освітньої галузі «Мова та література» в рамках «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти».

Список літератури

1. Амосов Ю. Поттер must die // Вопросы литературы. – 2005. – № 4. – С. 161-167.
2. Бондарчук О. Уроки Дж. Роулінг, або як впливають учинки Гаррі Поттера на дітей // Шкільний світ. – 2003. – № 21. – С. 9-10.
3. Бояршинова С. І. Мандрівка світом роману Джоан Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» // Зарубіжна література. – 2007. – № 3. – С. 40-42.
4. Волкова О. Гаррі Поттер и... // Литература. – 2002. – № 44. – С. 14-15.
5. Губенко Г.Ю. Система уроків за твором Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» 5 кл. // Зарубіжна література в школах України. – 2006. – № 5. – С. 33-38.
6. Ісаєва О. О. Феномен сучасної дитячої літератури: Інтелект-шоу «Єврика» за казкою Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах освіти України. – 2003. – № 5. – С. 51-52.
7. Козерог О. В. Размышления о литературном феномене Гарри Поттер // Русский язык и литература в школах Украины. – 2004. – № 13. – С. 13-21.
8. Мельник А. Мандрівка у твою мрію: Сценарій позакласного заходу за романом Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 21. – С. 56-59.
9. Пруцакова О. Основні аспекти ставлення до природи у книгах Дж. Роулінг про Гаррі Поттера // Шкільний світ. – 2003. – № 34. – С. 10.
10. Струкова Т. Г. Тайны «Гарри Поттера» // Русская словесность. – 2002. – № 8. – С. 34-37.
11. Титова Е. Г. «Я не чарівник, тільки вчусь». Урок додаткового читання за книгою Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» // Зарубіжна література. – 2003. – № 7. – С. 4-16.
12. Храброва В. Е. Протистояние злу, чтобы оно не распространялось в мире: (Изучение темы «Духовный опыт детства» в 5 классе (на примере произведений А. Лингрен и Дж. Роулинг) // Русская словесность в школах Украины. – 2006. – № 2. – С. 30-34.

Майборода Р. В.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ АВТОРСКИХ ОТСТУПЛЕНИЙ НА ОСНОВЕ РОМАНА У. М. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРКА ТЩЕСЛАВИЯ»

Проблема изучения и анализа литературно-художественного текста, его организации, а также выделение элементов его композиционно-языковой структуры представляет интерес для многих отечественных и зарубежных ученых на протяжении последних веков, но остается актуальной и сегодня. Данная работа посвящена исследованию одного из элементов композиционно-языковой структуры литературного произведения – авторских отступлений.

Целью данной статьи является определение лингвистических признаков авторских отступлений, которые позволяют выделить данный структурный элемент литературного произведения из ряда остальных элементов. Данное исследование проведено на материале романа У. М. Теккерея «Ярмарка тщеславия».